

Individualni poroci i javna korist

Damjan Krstajić

(objavljeno 8. januara 2022. u Politikinom Kulturnom dodatku)

Šta bi se desilo kad bi svi ljudi na svetu postali poštteni? Zamislite koliko sudija, policajaca, advokata, ljudi iz obezbedjenja, bravara i ko zna ko još bi onda sve ostao bez posla. Takođe, na gubitku bi bili svi oni kojima su ovi mušterije.

Šta bi se desilo kad bi uz to svi postali iskreni? I još skromni? Propala bi ekonomija. Ovakva razmišljanja su navela Bernarda Mandevila (1670 – 1733) da postavi tezu da su ekonomski gledano naši individualni poroci javna korist.

Mandevil je Holanđanin koji se nakon obrazovanja na Lajden univerzitetu preselio u London, u kojem je ostao do kraja života. Radio je kao lekar, a u slobodno vreme ga je interesovala književnost. Brzo je savladao engleski jezik i već 1705. objavljuje satiričnu poemu *Košnica gundala* (The Grumbling Hive), u kojoj opisuje šta bi bilo kad bi sve pčele u košnici postale poštene.

Kasnije, 1714. godine, objavljuje knjigu *Basna o pčelama* (The Fable of the Bees) sa podnaslovom *Individualni poroci, javna korist* (Private Vices, Public Benefits) u kojoj komentariše delove svoje poeme i razjašnjava šta je stvarno hteo da kaže. Ni poema, ni knjiga ne postižu neki zapažen uspeh. Međutim, njegovo drugo izdanje knjige, iz 1723. godine, se pojavljuje nakon finansijskog kraha u Londonu i postaje nezaobilazno štivo.

Mandevil naglašava da ne treba podsticati poroke kod pojedinaca, kao i da je za kažnjavanje kriminalaca. Međutim, to ne menja činjenicu da su poroci neodvojiv deo jakih ekonomija. Bez njih bi zajednica ekonomski propala i bila podložna osvajanju od strane jačih ekonomija.

Koje dobro može proizvesti ovo njegovo viđenje stvarnosti? Priznaje – nikakvo! Ali dodaje da ono što se može očekivati je da oni koji konstanto traže mane kod drugih napokon začute i pogledaju svoje domove.

Ovde je važno naglasiti da iz tvrdnje da društvo bez poroka bi ekonomski propalo, logički ne sledi tvrdnja da će društvo sa više poroka biti ekonomski jače. Tu grešku su pravili Mandevilovi kritičari, jer on to nije ni

tvrdio. Naravno da više poroka u društvu neće doprineti ekonomskom razvoju. Ono što Mandevil tvrdi jeste da je postojanje određene količine poroka u društvu neminovno zlo, koje ima ekonomski pozitivnu stranu.

Nije mi poznato da je neko tokom njegovog života javno stao u njegovu odbranu. Bio je redovno javno kritikovan kao neko ko podstiče poroke u društvu. Početkom 18. veka u Engleskoj je vladala velika sloboda izražavanja i, koliko sam uspeo da saznam, Mandevil nije imao nekih većih problema zbog svog stava. Bio je jednom na sudu, dok su recimo u Francuskoj spaljivali njegove knjige. Najviše se žali da ga kritikuju oni koja ga nisu ni čitali.

Dela od Mandevila nisu prevedena na srpski. *Košnica gundala* je meni teže razumljiva zbog arhaičnih reči, dok je *Basna o pčelama* napisana jednostavnijim rečnikom, ali su mu rečenice veoma dugačke. Neke njegove diskusije o vrlinama i porocima mi izgledaju prevaziđene.

Danas se za Mandevila kaže da je bio politički ekonomista i filozof, ali za mene je on pre svega čovek koji nije podnosio hipokriziju. Stoga ne treba da nas začudi da je recimo bio za legalizaciju prostitucije.

Smatra se da je Mandevil dosta uticao na Adama Smita (1723-1790), poznatog škotskog ekonomistu i filozofa, iako ovaj nije pohvalno pričao o Mandevilu. Osnovna Smitova ideja jeste da u slobodnoj ekonomiji rad pojedinca u vlastitom interesu vodi blagostanju cele zajednice. Tržišna privreda zasnovana na toj ideji se sama reguliše, odnosno *nevidljiva ruka* tržišta će rešiti probleme. Dakle, Smit uvodi pojam *nevidljive ruke* i više nema potrebe da se diskutuje da li poroci doprinose ekonomiji i Mandevil polako pada u zaborav.

Želim da naglasim da kao svaki drugi čovek, ni ja nisam bez poroka. Međutim, mišljenja sam da je Mandevilov pogled na ekonomiju relevantan i danas.

Hipokrizija je i danas isto toliko prisutna, samo se drugačije vrednosti javno zastupaju. Šta bi bilo kad bi svi, a pogotovu oni na Zapadu, stvarno počeli da paze na životnu sredinu? Svi bi išli javnim prevozom. Svi bi popravljali pokvarene uređaje, krpili svoju odeću i obuću. Ne bi kupovali nepotrebne stvari. I šta? Na kraju bi ekonomija propala.

Mandevil je skandalizovao hrišćanske krugove sa tezom da postoji društvena korist od nečijih poroka. Međutim, ono što on nije predvideo, a realno nije ni mogao, jeste da se ipak na kraju plaća cena za poroke. Jedino što je možda ne plaća generacija koja ih čini.

Ne vidim kako budući naraštaji, koji budu nasledili devastiranu Zemlju, neće gledati na današnje potrošačko društvo kao na ozbiljno poročno. Danas možemo reći - individualni poroci, javna korist, globalno uništavanje. Tako je to kad je ekonomija na prvom mestu.

Reference koje podržavaju činjenice spomenute u članku

1. Bernard Mandevil

https://en.wikipedia.org/wiki/Bernard_Mandeville

2. Basna o pčelama

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Fable_of_the_Bees

3. The Fable of the Bees - originalni tekst

<https://gutenberg.org/files/57260/57260-h/57260-h.htm>

4. Finansijski krah 1720. godine je poznat pod terminom South Sea Bubble

<https://www.britannica.com/event/South-Sea-Bubble>

5. Adam Smit

https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%90%D0%B4%D0%B0%D0%BC_%D0%A1%D0%BC%D0%B8%D1%82

https://en.wikipedia.org/wiki/Adam_Smith